

SZEMLE

Jitka Radimská, *Les livres et les lectures d'une princesse au XVIIe siècle. Marie Ernestine d' Eggenberg et sa bibliothèque en Bohême.* Paris, Honoré Champion, 2017. 456 p.

Jitka Radimská az elsősorban kiváló söréről ismert České Budějovice-ben működő Dél-csehországi Egyetem francia irodalom professzora, számos neves könyvtörténeti publikáció szerzője és e témának szentelt nemzetközi konferencia szervezője, egy új, izgalmas munkával lepte meg a kora újkori könyvtárak iránt érdeklődő olvasókat. A mű Maria Ernestina von Eggenberg (1649–1719) hercegnő, született Schwarzenberg hercegkisasszony Český Krumlov – németül Krumau – mesésen szép barokk kastélyában található könyvgyűjteményét mutatja be alapos bevezetővel és gazdag jegyzetapparátussal ellátva. A fehér-hegyi csata (1620) után Csehországban gyökeret vert Habsburg-hű németajkú főnemességében a Schwarzenberg és Eggenberg famíliák kiemelten fontos szerepet játszottak. Egy nemrég megjelent, a Schwarzenberg család európai történelmi szerepét vizsgáló kötetben (*Les Schwarzenberg. Une famille dans l'histoire de l'Europe XVIe – XXIe siècles.* éd. Olivier Chaline – Ivo Cerman, Panazol, Lavauzelle, 2012) Jitka Radimská már rámutatott a krumaui hercegnő életművének jelentőségére.

A neves arisztokrata hercegnő Brüsszelben született 1649-ben, ahol édesapja Johann Adolf von Schwarzenberg (1615–1683) udvari főkamarsásként teljesített szolgálatot, majd később igen jelentős politikai pályát futott be, amelynek köszönhetően hercegi címet szerzett családjának. A herceg élete alkonyát Bécsben töltötte, ahol nem sokkal a város második török ostromának kezdete előtt hunyt el, és a magyar történelemben oly fontos szerepet játszó apja, Adolf von Schwarzenberg hadvezér (1547–1600) mellé temették el az Augustinerkerchében. Maria Ernestina hercegkisasszony széleskörű műveltségét elsősorban annak köszönhetette, hogy kiválóan tudott németül, franciául és olaszul. A klasszikus görög és latin irodalom remekeit is e három nyelvre való fordításokból ismerhette. Férje a stájer származású Johann Christian von Eggenberg (1641–1710) osztrák államférfi volt, aki Krumauban alakította ki a családi rezidenciáját. Ő kezdte el a kastély barokk stílusú átépítését, és a nevéhez fűződik az ottani egyedülálló kastélyszínház és a pompás franciakerth létrehozása is. A házasságuk fényes esküvővel kezdődött 1666-ban, de sajnos a várva várt gyermekáldás elmaradt.

Maria Ernestina ezt követően szinte teljes életét a dél-csehországi kastélyban töltötte, ahol a gondtalan vidéki főnemesi élet mellett buzgó vallásosságnak, műveltsége pallérozásának és könyvtára gyarapításának szentelte napjait. A hercegnő mélyen vallásos katolikus neveltetését elsősorban apai felmenőinek köszönhetette, mivel a Schwarzenbergék a barokk kor vallási megújulásának egyik legismertebb európai támogatói voltak. A kötetben bemutatott *Pietas Schwarzenbergica* egyik legbuzgóbb folytatója és dél-csehországi meghonosítója éppen Maria Ernestina hercegnő lehetett. Az ő tevékenységének köszönhetően lendült fel a régióban Szűz Mária tisztelete a neki emelt oltároknak és kegyképeknek köszönhetően, de a vallásos hercegnő mecenatúrájának köszönhetően a különféle vallásos kongregációk és alapítványok is aktív szerepet vállaltak a vidék katolikus megújú-

DOI 10.17167/mksz.2020.4.369-371

lásában. Ennek nemcsak spirituális jelentősége volt, hanem a mecénatúra kihatott a szegénygondozásra és a különféle karitatív tevékenységekre is. Így jöhetett létre egy korszerű ispotály és egy igen alaposan felszerelt gyógyszerár is a birtokon, amely a legelesettebb rétegek számára is segítséget nyújtott. A könyv első fejezetének végén a hercegnő halálának és testamentumának bemutatásával szép összefoglalóját kapjuk a barokk 'artes moriendi' különféle példáinak.

A mű második része foglalkozik a fő témával, a hercegnő könyvtárával, amely több mint ötven év alatt halmozódott fel. E könyvgyűjtemény az új kastélyrészben az 1680-as években a bibliofil hercegnő által kialakított, olvasásra és meditációra kiválóan alkalmas könyvtárban kapott helyet. A könyvtár alapjait részben a hercegnő saját könyvgyűjteménye alkotta. 1672 után a házaspár az Eggenberg családtól örökölt és Stájerországból áthozott könyvekkel egészítette ki a gyűjteményt, illetve a hercegnő is folyamatosan gyarapította a bibliotékát, amelynek rendező elvei alakulása közben is változtak. Eleinte a művek nyelve alapján osztályozta őket a tulajdonos, majd a földrajzi művek külön csoportba való osztásával inkább a tematikus katalogizálás felé indult el a gyűjtemény felosztása. A könyveket megfelelő számozással ellátva logikus rendszerben lehetett használni. Az újonnan vásárolt köteteket jellegzetes, a tulajdonosokra utaló jelekkel (ex-libris, supralibros, aláírások stb.) látták el, de gyakran találhatók bennük egyedi feljegyzések és írásos könyvjelzők is. A könyvtár a hercegi pár halála után sem szóródott szét, hanem gyakorlatilag a krumaui kastély tulajdonosainak gondos őrizetében fennmaradt, sőt tovább gyarapodott. A könyvtár 1721-es katalógusa szerint a gyűjtemény 2294 nyomtatott tételből állt, amelyből 630 német, 788 francia, 557 olasz, 141 spanyol nyelvű volt, illetve ehhez kapcsolódott még egy főleg német nyelvű 54 tételes földrajzi gyűjtemény. Ezek szerint a könyvtár kétharmada újlatin nyelvű volt, amely jól tükrözte a család tagjainak földrajzi és kulturális orientációit. Jitka Radimská szerint az a tény, hogy Maria Ernestina von Eggenberg elsősorban francia nyelven – vagyis az anyanyelvén – olvasott, arra is utalhat, hogy a gyermekkorra élményeit igyekezett felidézni a kastély könyvtárában magányában. A bibliotéka latin könyvgyűjteménye szintén igen érdekes, hiszen olyan magyar vonatkozású munkák is helyet kaptak benne, mint például a soproni Lackner Kristóf *Coronae Hungariae emblematica descriptio* (Lauingen, 1613) című műve. A történelmi, vallási és filozófiai kötetek mellett igen izgalmasnak tűnik a könyvtár orvostudományi gyűjteménye, és nem meglepő módon a szépirodalmi művek is nagy helyet foglalnak el benne. A nevelő és vallás erkölcsi ihletésű munkák jelentősége természetesen a hercegnő személyes hatásával magyarázható, de amitől e gyűjtemény különösen vonzó lehet a kutatók számára, az talán abból fakad, hogy a női neveléssel kapcsolatos munkák igen nagy számban találhatók meg itt. Az „honnête femme” korabeli eszményképe nemcsak a nyomtatott művek szövegében, hanem a hercegnő személyes margójegyzeteiben is megragadható. Érdekes a korabeli fordítások viszonylag magas száma is, amely a teljes gyűjtemény egyötödét teszi ki.

A kötet harmadik részét a könyvtár kommentált részletes katalógusa alkotja, amely valószínűleg a kutatók által leggyakrabban használt része lesz a műnek. A könyvlista tartalmazza a nyomtatványok katalógusszámait, a művek pontos bibliográfiai adatait és esetenként a fizikai leírásukat is. Ez utóbbiak főleg a tulajdonosra utaló jelzések és a bennünk található jegyzetek szempontjából lehetnek érdekesek, mivel ezek jól mutatják, hogy a hercegnő számára az olvasás nemcsak szórakozás volt, hanem az életében központi szerepet játszó szellemi tevékenység.

A kötet a neves francia Honoré Champion kiadónál jelent meg, ahol a közelmúltban számos kiváló kora újkori közép-európai történelemmel foglalkozó könyv látott napvilágot, amelyek nemcsak segítik a francia olvasókat tágabb értelemben vett régióink múltjának felfedezésében, hanem kiválóan ki is egészítik egymást. Példaképpen említhetjük azt a – szintén e kiadónál megjelent – Jean Bérenger professzor által gondozott forráskiadást, a hercegnő testvérének, Ferdinand von Schwarzenberg hercegnek az udvari naplóját (*Journal de la Cour de Vienne 1686–1688*. éd. Jean Bérenger, Paris, Honoré Champion, 2015), amely az 1680-as évek második felében a bécsi udvari

politikai eseményeknek a háttéréhez nyújt fontos információkat. A könyvtár katalógusjegyzéke a hazai szakemberek számára is érdekes lehet, főleg az ott található magyarországi törökellenes háborúkra vonatkozó nyomtatványok miatt. A kiadvány számos értékes mellékletnek – különösen az igényes illusztrációknak – és precíz mutatóinak köszönhetően nemcsak élvezetes olvasmányt nyújt a régi könyvek iránt érdeklődő szélesebb publikumnak, hanem hasznos kézikönyvként is megtalálja majd a helyét a könyvtárak polcain.

TÓTH FERENC

Katona József, *Három színjáték, A' Lutz széke, Aubigny Clementia, A Rózsa (1812–1814)*, sajtó alá rendezte, a tanulmányokat és a jegyzeteket írta Demeter Júlia, Nagy Imre, Budapest, Balassi Kiadó, 2020. 548. p.

A mindössze harmincnegyzet évét élt Katona József sokrétű hagyatékának ma már csak töredékét ismerjük. A versek, drámák, történelmi írások, dramaturgiai tanulmányok, ügyészi és egyéb iratok kéziratait 1844-ig az apa, idősebb Katona József őrizte. Halála után a többi családtag nem fordított különösebb gondot rájuk, a figyelemre méltóbbakat széthordták, elajándékozták, az értéktelennek ítélt darabokat pedig az író öccsének a bevallása szerint „gyűjtőnek s egyéb házi célokra használták fel”. A *Bánk bán* előtt írt drámák szerzői kéziratának többsége elveszett (vagy lappang), négy az apa, egy Balog István kézírásában hagyományozódott, hármat Udvarhelyi Miklós másoltatott le, néhányat pedig Miletz János mentett meg a 19. század második felében. A Miletznél lévő autográfok évtizedekkel később, 1898-ban egy budapesti antikváriumba, majd a kecskeméti levéltárba kerültek. A második világháború során a közgyűjtemény anyagát a Katona-kéziratok nagyobbik részével együtt védelmi célból Kohárszentlőrincen, a polgármesteri vadászlat pincéjében helyezték el, ahol 1944-ben megsemmisültek. A kutatás mai állása szerint a korai színművek közül egyedül a *Jeruzsálem pusztulásának* a fogalmazványa maradt ránk Katona kézírásában, a többi szöveget kiadásokból (Miletz János, Hajnóczy Iván) és színházi másolatokból, sűgőpéldányokból ismerjük. (OROSZ László, *Kérdőjelek, Egy Katona-kutató töprengései*, Bp., Balassi, 2007, 131–133; NAGY Imre, *Katona József korai – Bánk bán előtti – drámáinak kritikai kiadásáról* = Katona József, *Jeruzsálem pusztulása (1814)*, kiad. Nagy Imre, Bp., Balassi, 2017, 12, 20–30.)

Az életműből eddig két összkiadás jelent meg: Abafi Lajosé 1880–1881-ben és Solt Andoré 1959-ben. Abafi még nem ismerte a fennmaradt hagyaték minden darabját, csak drámákat és verseket közölt, s azok közül sem mindegyiket. Soltnak már lehetősége volt jóval átfogóbb képet adni a szerző tudományozakokon átívelő pályájáról, s bár munkája népszerűsítő szándékkal készült, a különböző szövegtípusok összegyűjtésével és közreadásával megvetette a későbbi tudományos igényű kiadás filológiai alapjait is. A kritikai kiadás első három kötete Orosz László keze alól került ki: 1983 és 2005 között kiadta a *Bánk bánt*, Katona verseit, dramaturgiai tanulmányait, alkalmi és személyes jellegű írásait, ügyészi iratait, valamint történelmi tárgyú műveit. A munka folytatására 2010-ben Nagy Imre vezetésével kutatócsoport jött létre, amely arra vállalkozott, hogy sajtó alá rendezi Katona korai, *Bánk bán* előtt írt eredeti vagy eredetinek tekinthető drámáit, átdolgozásait és fordításait. Az újraindult sorozatban eddig két kötetre bontva négy eredeti mű jelent meg: 2017-ben a *Jeruzsálem pusztulása*, 2020-ban pedig a *Luca széke*, az *Aubigny Clementia* és *A Rózsa*, vagyis: *A tapasztalatlan légy a pókok között*.

Az új kötet Demeter Júlia és Nagy Imre közös munkája, a *Luca székét* és az *Aubigny Clementiát* Demeter Júlia, *A Rózsa* című vígjátékot pedig Nagy Imre rendezte sajtó alá. A kiadás *A Rózsát* és az *Aubigny Clementiát* Solt Andorral megegyezőleg eredeti drámának tekinti, a *Luca széke* kapcsán viszont eltér a Solt-féle besorolástól, s azt nem átdolgozásnak, hanem szintén eredetinek tételezi.